

1. Herstel van het koningschap voor Israël

Handelingen 1:6-8 in het licht van het werk van Lukas

C.J. van den Boogert

Gepubliceerd in M.C. Mulder en A. Noordegraaf (red.), *Hoop voor Israël. Perspectieven uit Handelingen*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2007, 15-37.

EEN KLEMMENDE MAAR OMSTREDEN VRAAG

In Handelingen 1:6 stellen de apostelen, na veertig dagen onderwijs over ‘al wat het Koninkrijk Gods betreft’ (Hand. 1:3), Jezus de klemmende vraag: ‘Here, herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël?’ En juist deze klemmende vraag, die de inzet vormt van het boek Handelingen, is door de eeuwen heen binnen de christelijke kerk altijd een omstreden vraag geweest. Omstreden, omdat men meende dat de vraag te expliciet gericht zou zijn op Israël en daarom aan het universele karakter van het koninkrijk voorbij zou gaan. Voor dat laatste is men binnen de kerk uit de volken uiterst gevoelig. De kerk uit de volken heeft zich de Schriften van het Oude- en Nieuwe Testament in de loop der eeuwen helemaal toegeëigend. Het besef dat het in beide delen van de Bijbel om in oorsprong Joodse geschriften gaat, is daarmee voor een belangrijk deel verloren gegaan. Pas na de Tweede Wereldoorlog is dit besef in delen van de kerk teruggekeerd. Daar waar dit het geval is, dringt de overtuiging zich steeds meer op ‘dat de Heer zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament de wereld binnentreedt, gehuld in het getuigenis dat in alle opzichten een Israëlitisch of Joods stempel draagt. De Heer, de *God van Israël*, is de Vader van de Jood Jezus.’ Terwijl in de theologie Israël al geruime tijd een herontdekt thema is, werd tot voor kort de *sensus Israeliticus* als schriftzin in de homiletiek buiten beschouwing gelaten.¹ Met betrekking tot de geschriften van Lukas werd het toepassen van de *sensus Israeliticus* dikwijls nog belemmerd door de overtuiging dat de boeken geschreven zijn door een niet-Jood en gericht tot de volkeren.²

De naoorlogse Duitse theoloog Friedrich-Wilhelm Marquardt benadrukt terecht dat de vraag in Handelingen 1:6 ‘de zionistische vraag van de leerlingen van Jezus’ is en voegt daaraan toe: ‘deze nu is iets karakteristieks bij Lukas’.³

Met deze twee uitspraken typeert Marquardt het bijzondere karakter van de vraag van de apostelen ook voor de verkondiging. We kunnen daarom, als we vanuit het boek Handelingen preken, niet straffeloos aan de tekst voorbijgaan.

¹ Rein Bos, *Wij hebben gehoord dat God met u is, Preken vanuit het Oude Testament*, Zoetermeer 2004, 200. Dr. Rein Bos komt in zijn boek tot een viervoudige schriftzin: *sensus Israeliticus* (met het oog op Israël), *sensus de Christo* (met het oog op Christus), *sensus de gentile* (met het oog op ons uit de volkeren), *sensus de vita ventura saeculi* (met het oog op wat zal geschieden).

² Vgl. J.P. Versteeg, *Evangelie in viervoud*, Kampen 1980, 63; Versteeg kent het evangelie en Handelingen toe aan Lukas en ontleent aan de brieven van Paulus ‘dat hij een heidenchristen was’. Op pagina 64 de geadresseerden: ‘Het hele evangelie geeft niet de indruk voor joden, resp. jodenchristenen geschreven te zijn’.

³ F.W. Marquardt, *Was dürfen wir hoffen, wenn wir hoffen dürfen? Eine Eschatologie*, Band 2, Gütersloh 1994, 305. Marquardt gebruikt de term ‘de zionistische vraag van de leerlingen’ stellig tegen de achtergrond van de Zionistische beweging uit de vorige eeuw die de stichting van de staat Israël tot resultaat had. Hij geeft de uitdrukking een sterk politiek karakter mee. Ik neem de term over, maar wil er vooral het blijvende verlangen naar Sion van de leerlingen van Jezus toen en het huidige verlangen van het Joodse volk naar komst van de Messias en het Koninkrijk van God mee tot uitdrukking brengen.

In de eerste uitspraak noemt hij het de zionistische vraag, want het gaat om het herstel van een aards koninkrijk voor Israël. Ook S. Janse legt sterke nadruk op het aardse karakter van het Koninkrijk van God. Hij zegt: ‘Het Oude Testament is in zijn toekomstverwachting aards en verwacht het heil van God binnen het raam van de geschiedenis’.⁴

Nu is het binnen de kerken door de eeuwen heen omstreken geweest of de apostelen in hun gerichtheid op een aards rijk, en dat dan ook nog voor Israël, een terecht verwachtingspatroon koesteren. Gaat het Jezus niet om heel iets anders, om een rijk van een geheel ander karakter, en dat bovendien beduidend meer zou omvatten dan het ‘koningschap voor Israël’? De opdracht, die Jezus in antwoord op de gestelde vraag aan zijn apostelen geeft, om zijn getuigen te zijn tot het einde der aarde, zou in die richting kunnen wijzen (Hand. 1:8). In de tweede uitspraak zegt Marquardt dat deze thematiek specifiek bij Lukas voorkomt.⁵ De apostelen sluiten met hun vraag inderdaad direct aan bij het onderwijs van Jezus over het koninkrijk (Hand. 1:3) gebaseerd op de Tenach.⁶ Dit onderwijs van Jezus is van fundamenteel belang voor het verstaan van het boek Handelingen.

DE RODE DRAAD DOOR HET EVANGELIE EN HANDELINGEN

Het is stellig voor geen twijfel vatbaar dat de thematiek van ‘het Koninkrijk Gods’, waarover Jezus na zijn opstanding met zijn discipelen spreekt als een rode draad door de geschriften van Lukas heenloopt. Blijkbaar grijpt Jezus daarmee terug op de zaak waarvan Hij zich, direct na zijn doop in de Jordaan, gekweten heeft.

Zo lezen we dat Hij, na zijn optreden in de synagoge in Nazareth, waar Hij aan de heilsprofetie van Jesaja de nieuwe dimensie toevoegt ‘van de eschatologisch-messiaanse vervulling’⁷, in de steden van Israël ‘het Evangelie van het Koninkrijk Gods’ (Luk. 4:43) moet verkondigen. Daarbij moet benadrukt worden dat de geadresseerden de inwoners van ‘de steden van Israël’ zijn. Het koningschap wordt dus van meet af aan aan Israël betuigd. Hij wordt daarin bijgestaan door zijn discipelen (Luk. 8:1). Ook bij de spijziging van de vijfduizend spreekt Jezus over ‘het Koninkrijk Gods’ (Luk. 9:1).

Dezelfde boodschap wordt verkondigd in gelijkenissen zoals van het mosterdzaadje en het zuurdesem (Luk. 13:18-21).

Bij de uitzending van de twaalf wordt de opdracht meegegeven om ‘het Koninkrijk Gods’ (Luk. 10:9,11) te verkondigen. Het onderwijs van Jezus in Handelingen 1:3 duidt in de richting dat de discipelen na de opstanding met dezelfde boodschap de wereld ingezonden worden (Hand. 1:3,8). De ‘komst van het Koninkrijk’ krijgt tevens een fundamentele plaats in het gebed dat Jezus zijn volgelingen leert (Luk. 11:2).

In zijn onderwijs wijst Jezus er met klem op dat in zijn persoon en werk het Koninkrijk van God doorbreekt. In dat verband wijst Hij op Johannes de Doper met de woorden: ‘De wet en de profeten gaan tot Johannes; sinds die tijd wordt het evangelie gepredikt van het Koninkrijk Gods en ieder dringt zich erin’ (Luk. 16:6).

Dit ‘alreeds’ van de komst van het Koninkrijk benadrukt Jezus bij de uitdrijving van een boze geest: ‘Maar indien Ik door de vinger Gods de boze geesten uitdrijf, dan is het Koninkrijk van God over u gekomen’ (Luk. 11:20). Jezus geeft dit tevens ten antwoord op de vraag van een Farizeeër: ‘Want zie het Koninkrijk Gods is bij u’ (Luk. 17:20). Tegelijk stelt Jezus aldaar het toekomstig komen van het Koninkrijk aan de orde op ‘de dag van de Zoon des mensen’ (Luk.

⁴ S. Janse, *Paulus en Jeruzalem*, Zoetermeer 2000, 105.

⁵ Ook de beide andere synoptische evangeliën, Mattheus en Marcus, benadrukken de komst van het Koninkrijk der hemelen.

⁶ Tenach is de Joodse naam voor wat in de kerk het Oude Testament is gaan heten.

⁷ J.T. Nielsen, *Het Evangelie naar Lukas I*, Nijkerk 1979, 137.

17:24), het zogenaamde ‘nog niet’. Het toekomstige aspect van het Koninkrijk komt ook reeds aan de orde als Jezus de vraag gesteld wordt wie behouden worden. Jezus wijst dan op de tijd ‘wanneer gij Abraham en Isaak en Jakob zult zien en al de profeten in het Koninkrijk Gods’ (Luk. 13:28,29). Aan de seidermaaltijd komt Jezus, bij het breken van het brood en bij het drinken uit de beker, op dit toekomstige aspect terug met de woorden dat Hij het Pascha niet meer zal eten en niet meer van de vrucht van de wijnstok zal drinken ‘totdat het vervuld is in het Koninkrijk Gods’ (Luk. 22:18).

Het is goed om ons bij al deze uitspraken te realiseren dat Jezus ze uitspreekt tegenover Joodse mensen, kinderen van het volk Israël. Het is daarom alleen al niet vreemd dat de discipelen in Handelingen 1:6 vragen naar het ‘wanneer’ van het Koninkrijk voor Israël.

Als we ‘het evangelie van het Koninkrijk Gods’ het hoofdthema van het evangelie van Lukas mogen noemen, dan is het niet vreemd dat Jezus bij de verschijning aan zijn discipelen na de opstanding de draad van het onderwijs over het Koninkrijk weer opneemt. Het bijzondere daarbij is dat Jezus nu, na de opstanding, als Heer (*Kurios*) beleden wordt. Het zal na Pinksteren de inhoud van de verkondiging van de apostelen moeten zijn. Ter voorbereiding daarop scherpt Jezus dit thema zijn apostelen in. Het keert in verschillende toonaarden in het boek Handelingen terug. Te wijzen valt op de evangelist Filippus ‘die het evangelie van het Koninkrijk Gods en van Jezus Christus predikte’ (Hand. 8:12). In Lystra, Ikonium en Antiochië wijst Paulus de volgelingen van Jezus er op dat zij ‘door vele verdrukkingen het Koninkrijk Gods moeten binnengaan’ (Hand. 14:22). In Efeze bezoekt Paulus de synagoge ‘om hen door besprekingen te overtuigen aangaande het Koninkrijk Gods’ (Hand. 19:8). Dezelfde apostel zegt in Milete tegen de oudsten van Efeze dat hij rondgereisd heeft onder hen ‘met de prediking van het Koninkrijk’ (Hand. 20:25).

Eenmaal aangekomen in Rome wil Paulus de Joden ‘het Koninkrijk Gods voorstellen’ (Hand. 28:23) dat in Jezus gekomen was.

Het thema vormt zelfs het slotakkoord van het boek Handelingen. Twee jaar lang verblijft Paulus in Rome ‘predikende het Koninkrijk Gods’ dat hij verbindt aan de komst van Jezus Christus ‘en onderricht gevende aangaande de Here Jezus Christus met alle vrijmoedigheid, zonder enige belemmering’ (Hand. 28:31).

Dat het Koninkrijk Gods nader aangeduid kan worden als ‘koningschap voor Israël’ (Hand. 1:6) blijkt uit de in het boek Handelingen door Lukas gebruikte verwante uitdrukkingen. Zo wordt Jezus door Petrus in verband gebracht met ‘de tijden der wederoprichting aller dingen’ (Hand. 3:21) en met wat door Jacobus op het apostelconvent als volgt onder woorden gebracht wordt: ‘daarna zal Ik wederkeren en de vervallen hut van David weder opbouwen’ (Hand. 15:16; een citaat van Amos 9:11-12).

De thematiek komt tevens terug in de uitdrukking die Paulus bij zijn verhoor voor de Raad gebruikt ‘ik sta hier terecht om de hoop en de opstanding der doden’ (Hand. 23:6; vgl. ook 24:21; 26:6; 28:20).

C.H. Lindijer zegt terecht bij de door Paulus gebruikte uitdrukking ‘hoop van Israël’: ‘Hier zal het gaan om de hele eschatologische verwachting, gericht op Messias, opstanding en rijk’.⁸

De thematiek van het herstel van het koninkrijk voor Israël is dus duidelijk aanwezig in de geschriften van Lukas. Toch is vanwege de verwaarlozing of de ontkenning van de *sensus Israeliticus* zowel binnen de nieuwtestamentische theologie als binnen de homiletiek de uitleg van Handelingen 1:6 in de kerk uit de volken omstreden gebleven. De uitleg van de

⁸ C.H. Lindijer, *Handelingen der apostelen* II, Nijkerk 1979, 253. Zie ook dr. A. Noordegraaf in hoofdstuk 8 van deze bundel.

uitdrukking ‘het herstel van het koningschap voor Israël’ is zelfs uitgegroeid tot een controverse tussen Joden en christenen.

Dit heeft wat de christenen betreft alles te maken met de vraag hoe de kerk uit de volkeren zichzelf ziet. Daarnaast met de verlegenheid over de vraag hoe men vanuit het Oude Testament en, in relatie daarmee, vanuit het Nieuwe Testament moet preken.

Wat betreft de Joden heeft het te maken met de afwijzing van de gekruisigde en opgestane Jezus als Messias en Koning.

In het vervolg willen we nu gaan bezien hoe men respectievelijk in de synagoge en in de kerk uit de volkeren met de uitdrukking ‘het koningschap voor Israël’ is omgegaan en welke consequentie dat heeft voor de verkondiging.

DE VISIE VAN DE SYNAGOGE OP HET HERSTEL VAN HET KONINGSCHAP

De Joodse auteur Abraham Joshua Heschel wijst in een van zijn boeken op de vraag van de apostelen van Jezus in Handelingen 1:6.⁹ Hij vindt hun vraag heel reëel want, zo argumenteert hij, ‘De apostelen waren joden, en deelden kennelijk de hoop van hun volk dat zij het koninkrijk van God verwerkelijk zouden zien in het herstel van Israëls nationale onafhankelijkheid.’¹⁰ Het is Joden blijkbaar eigen om uit te gaan van de letterlijke betekenis van de heilige Schrift en daarom ook van het concreet in vervulling gaan van de beloften van God. Tot deze beloften wordt ook de al aan Abraham gegeven landbelofte gerekend (Gen. 12:1-3). Stellig staat de landbelofte in de Tenach steeds onder de profetische kritiek, want het mogen wonen in het land heeft alles te maken heeft met een leven in gehoorzaamheid aan de Thora. Maar hoewel ongehoorzaamheid tot ballingschap geleid heeft, is aan Israël de belofte van terugkeer naar het land nooit ontnomen. Deze belofte lag niet voorwaardelijk verankerd in de gehoorzaamheid van Israël, maar onvoorwaardelijk in het verkiezend handelen van God. Om met Schalom Ben-Chorin te spreken: ‘De verkiezing van het volk Israël is niet los te maken van de belofte van het land.’¹¹ De verbondenheid van volk en land wordt binnen de Joodse traditie daarom met drie woorden tot uitdrukking gebracht: ‘Torah-volk-land’, of met de overeenkomstige drieslag: ‘verkiezing-volk-land’.¹²

Het Jodendom houdt daarom tot op de huidige dag vast aan de concrete toekomstverwachting van de Tenach en levert deze niet in voor een zinnebeeldige verklaring zoals in christelijke kring gebruikelijk is geworden.¹³ Heschel verwoordt dit heel sterk: ‘Het prijsgeven van het land zou een aanfluiting zijn van al onze verlangens, gebeden en overtuigingen. Het prijsgeven van het land zou neerkomen op het verwerpen van de Bijbel’.¹⁴

De vraag kan gesteld worden of de apostelen door gebruik te maken van de formulering ‘koningschap van Israël’ het koningschap van God beperken tot het volk Israël zelf. In dat geval moet de opdracht van Jezus in vers 8 als een correctie op hun vraag worden gezien. In Joodse kringen wordt de beperking van het koningschap van God tot Israël met klem afgewezen. Binnen het Jodendom wordt er altijd een relatie gelegd tussen particularisme en universalisme.

⁹ A.J. Heschel, *Israël: een echo van eeuwigheid*, Gooi en Sticht 1995, 168.

¹⁰ Heschel, *a.w.*, 171.

¹¹ Schalom Ben Chorin, *De verkiezing van Israel*, Baarn 1994, 81.

¹² Rapport: *Israël, volk, land en staat, een voortgaande bezinning*, 54. De relatie volk en land wordt uitgebreid beschreven in: *Tenachon, Over bijbelse en rabbijnse concepten*, 5, Israël en de verstrooiing.

¹³ Zie voor de tegenstelling van letterlijke en geestelijke zin Heschel, *a.w.*, 145-150 en Janse, *a.w.*, 216-218.

¹⁴ Heschel, *a.w.*, 54.

Zo kan met J. Magonet gezegd worden dat in de Tenach, ‘enerzijds een sterk nationalistische identiteit van Israël en anderzijds het besef dat Israëls God de God van de wereld is, nauw met elkaar verweven, zo niet volkomen onscheidbaar zijn’.¹⁵

Hij citeert een aantal rabbijnen die dit aspect benadrukken, o.a. de liberale rabbijn Victor Reichert die in 1936 schreef dat het universele denken aan de geest van de profeten ontsproten is: ‘Zij gaven Israëls godsdienst een werelddimensie en een brede universalistische basis door zich een God voor te stellen wiens zorg niet alleen uitging naar Israël maar naar de hele mensheid’.¹⁶ Ook de orthodoxe rabbijn dr. Isodore Epstein schrijft in 1959 over de profeten: ‘Dankzij hun krachtige inspanningen groeide monolatrie uit tot monotheïsme, nationalisme tot universalisme, en werd de godsdienst eerder een zaak van rechtschapen leven dan van louter rituele praktijk.’¹⁷

In al deze uitspraken wordt benadrukt dat de volkeren zullen delen in het heil van de God van Israël. Het is de God van Israël, die koning is over zijn volk, wiens koningschap zich over alle volken zal uitstrekken.¹⁸ Er is dus duidelijk sprake van een ‘*Judaico sensu*’¹⁹ of ‘*sensus Israeliticus*’.²⁰

Deze ‘*Judaico sensu*’ is door de eeuwen heen binnen het Jodendom vooral tot uitdrukking gebracht in de Joodse gebeden.

In het Achttiengebed bidt Israël driemaal per dag om de terugkeer der ballingen:

‘Gezegend gij, Heer, die inzamelt de verstrooiden van het volk Israël’;

om de opbouw van Jeruzalem:

‘En keer in erbarmen terug naar Jeruzalem, uw stad, en woon in haar, zoals ge gesproken hebt, bouw haar, binnenkort in onze dagen, tot een bouwwerk voor altijd, en bereidt in haar snel de zetel van David. Gezegend gij, Heer, die Jeruzalem bouwt’;

om de komst van de Messias:

‘De spruit van David, uw dienaar, doe die snel ontspruiten...’;

om de terugkeer van God naar Sion:

‘Gezegend gij, Heer, die zijn Inwoning terugvoert naar Sion’.²¹

In het tafelgebed in het algemeen en op de 9^e Av, de gedenkdag van de verwoesting van de tempel in het bijzonder, komt de bede over de bouw van Jeruzalem terug:

‘Gezegend, Gij die Jeruzalem bouwt, Amen’.

Heschel tekent hierbij aan: ‘Wij zeiden nooit: ‘Die zal bouwen’. Hij *bouwt* Jeruzalem.’²²

Tijdens de meest plechtige feestdagen van het jaar, de Seideravond en de Grote Verzoendag roept men vol overgave:

‘*Volgend jaar in Jeruzalem*’

En op de sabbat bidt men:

‘*Wanneer zul Gij heersen in Sion?*

Spoedig, in onze dagen,

Woon daar en voor altoos!

Moge uw naam verheerlijkt en geheiligd worden

In het midden van Jeruzalem, uw stad

¹⁵ J. Magonet, *Hoe een rabbijn de bijbel leest*, Baarn 1992, 185.

¹⁶ Magonet, *a.w.*, 185.

¹⁷ *a.w.*, 187.

¹⁸ Zie Zach. 14:8-21 en de Koningspsalmen 93-99, 145.

¹⁹ Janse, *a.w.*, 218.

²⁰ De term die Rein Bos gebruikt, zie *a.w.*

²¹ De cursief gedrukte bedieningen zijn overgenomen uit: B. Folkertsma Stichting voor Talmudica, *Elke Morgen Nieuw*, 16-18.

²² Heschel, *a.w.*, 63.

Gedurende alle geslachten en in alle eeuwigheid.

*Laat onze ogen uw koninkrijk aanschouwen.*²³

In het ochtendgebed wordt het universele koningschap verwoord:

‘verzamel allen die hun hoop op U gevestigd hebben, uit alle vier windstreken van de aarde.

*Laat alle wereldebewoners het erkennen en het weten dat U alleen God bent voor alle koninkrijken der aarde...’*²⁴

In het gebed ‘Gods koningschap over heel de wereld’ dat op het Joodse nieuwjaar, Rosj haSjana, wordt uitgesproken, heet het:

*‘Regeer met Uw Majesteit over heel de wereld, ...laat al de glanzende schoonheid van uw machtige hoogheid uitstralen over alle bewoners van Uw aardse wereld...’*²⁵

Dat het ‘koningschap voor Israël’ naar Joods inzicht binnen het raam van de geschiedenis zal vallen, wordt duidelijk uitgesproken in het gebed voor de Staat Israël:

‘...zeggen de Medienat-Jisrael, de Staat Israel, het ontluikend begin van onze verlossing...’.

Het gebed sluit af met de nadruk op Gods koningschap over alle volken:

*‘Verschijn in de volle pracht en macht van Uw Majesteit aan alle aardbewoners, zodat ieder bezield wezen het zal verkondigen: ‘De Eeuwige, de God van Jisrael is Koning en Zijn koningschap strekt zich uit over het heelal, Amen.’*²⁶

In kringen van Messiasbelijdende Joden leeft dezelfde gedachte.

In hun boek *A Commentary on the Jewish roots of Acts* schrijven Hilary Le Cornu en Joseph Shulam de vraag van de apostelen vanzelfsprekend te vinden. ‘De vraag van de discipelen over het herstel van het koningschap geeft weer hoe zij Jezus onderwijs begrepen hebben’ (zie vers 1-5).²⁷ Zij zijn van mening dat Jezus hun vraag niet afwijst, maar deze plaatst binnen het bereik van de menselijke kennis.²⁸ Vervolgens plaatsen ook zij het ‘koningschap voor Israël’ binnen het raam van de geschiedenis als ze zeggen: ‘Jezus schijnt het koninkrijk van God dat met het optreden van Johannes de Doper doorbreekt verstaan te hebben vanuit de voorstelling van de Rabbijnen van ‘de dagen van de Messias’ – een periode die voorafgaat aan het moment dat het laatste oordeel op aarde zal plaatsvinden, waarin de rechtvaardigen en de goddelozen naast elkaar leven – in tegenstelling tot het laatste oordeel en de “wereld die komt”...’.²⁹

Wel moeten we hierbij aantekenen dat de schrijvers suggereren dat Jezus zich zonder eigen inbreng heeft laten leiden door een rabbijns gedachtepatroon. Tevens is het de vraag of de scherpe tegenstelling die gemaakt wordt tussen ‘de dagen van de Messias’ en ‘de wereld die komt’ al tot ontwikkeling was gekomen in de tijd van Jezus.

Samenvattend kan gezegd worden dat binnen het Joodse denken en beleven de verwachting van de komst van het rijk van God binnen het raam van de geschiedenis, als een in vervulling gaan van de door God in de Tenach gegeven beloften, altijd overeind gebleven is.

De vraag naar het herstel van het koningschap voor Israël, zoals de Joodse apostelen die aan Jezus voorlegden, heeft voor het Jodendom nog altijd actuele betekenis. En dit niet in het minst omdat men van het gouden Joodse hermeneutische principe is blijven uitgaan dat men aan de letterlijke betekenis van een tekst de hoogste prioriteit moet blijven geven. Bij het

²³ a.w., 37.

²⁴ I. Dasberg, *Siach Jittschak*, Siddoer, 1993⁴, 9.

²⁵ Dasberg, a.w., 281.

²⁶ a.w., 150.

²⁷ H. Le Cornu, J. Shulam, *A Commentary on the Jewish Roots of Acts*, Band 1, Jerusalem 2003, 13.

In hun commentaar ligt het hoofdaccent op de Joodse context waarin het Nieuwe Testament geschreven is.

²⁸ Le Cornu, Shulam, a.w., 15.

²⁹ a.w., 15.

opgeven van dit principe is de betrouwbaarheid van God en zijn eens gegeven beloften in het geding.

De vraag dringt zich op hoe door christelijke exegeten met de vraag van de apostelen is omgegaan.

DE KLASSIEK CHRISTELIJKE VERSTAANSWIJZE

De klassiek christelijke verstaanswijze van Handelingen 1:6, die doorgaans haaks staat op het verwachtingspatroon binnen het Jodendom, wordt wellicht het meest duidelijk naar voren gebracht door J. Calvijn. In zijn commentaar op Handelingen zegt Calvijn dat met de vraag van de apostelen 'het onverstand van allen'³⁰ aan het licht treedt.

De apostelen waren bijeen, zo meent hij, 'om ons te laten zien dat de vraag niet geuit werd als gevolg van de dwaasheid van één of twee hunner, maar als gevolg van aller betrokkenheid. Toch is hun blindheid merkwaardig, omdat zij, hoewel zij gedurende drie jaren zo volledig en zorgvuldig onderricht waren, niet minder onwetendheid aan den dag legden dan wanneer zij nooit een woord gehoord zouden hebben. Er komen in deze vraag evenveel fouten als woorden voor.

Zij vragen Hem naar het koninkrijk, maar zij dromen van een aards koninkrijk, dat steunt op rijkdom, luxe, uitwendige vrede en zegeningen van deze aard.

En terwijl zij het heden aanwijzen als de tijd om dit koninkrijk te herstellen, verlangen zij te genieten van de overwinning voordat de strijd gestreden is. Voordat zij de arbeid ter hand genomen hebben, waar zij voor aangesteld zijn, verlangen zij hun loon; ook vergissen zij zich hierin dat zij het koninkrijk van Christus, dat zich tot de verste delen van de wereld moet uitstrekken, beperken tot Israël naar het vlees.'

De belangrijkste dwalingen die Calvijn meent te ontdekken zijn de volgende.

Te aards

Ze hadden oog moeten hebben voor een geestelijk koninkrijk en niet voor een aards.

In vers 8, waar de apostelen oproepen worden om getuigen te zijn 'tot het uiterste der aarde', corrigeert Jezus hen. 'Want hierdoor heeft Hij zijn discipelen willen genezen van de verkeerde voorstelling van een aards koninkrijk, want Hij geeft in het kort te kennen, dat het bestaat in de verkondiging van het Evangelie.'³¹

Eenzijds behoort zijns inziens dat aardse denken tot het denkpatroon van het Oude Testament en na de komst van Jezus tot het verleden. 'Wat de apostelen zich in hun harten voorgesteld hadden van een vleselijk koninkrijk, vloeide voort uit de gemeenschappelijke dwaling van het gehele volk.'³² Calvijn is van mening dat Israël onder het oude verbond nog in de kinderleeftijd verkeerde. Het moest nog opgevoed worden tot volwassenheid. Het volk Israël had nog de opvoeding van de Thora nodig. In het N.T. is sprake van de gerijpte mens. In Institutie II, XI, 2 zegt hij: 'Voor hen was dus dezelfde erfenis bestemd als voor ons, maar door hun leeftijd zouden ze nog niet in staat zijn geweest die te aanvaarden en te gebruiken. Dezelfde kerk was temidden van hen, maar zij was nog jeugdig van leeftijd. Onder deze leiding hield de HERE hen dus, dat Hij hun de geestelijke beloften niet zo open en bloot gaf, maar door aardse beloften enigszins afgeschetst.'³³

³⁰ J. Calvijn, *De Handelingen der Apostelen*, Goudriaan 1970, p 18.

³¹ Calvijn, *a.w.*, 22.

³² *a.w.*, 23.

³³ J. Calvijn, *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*, vertaald door dr. A. Sizoo, eerste deel, Delft, vierde druk, 485.

Daarnaast is het zijns inziens een algemeen menselijke dwaling. ‘Want, wanneer wij het koninkrijk naar onze bevattings uitmeten, wat kunnen wij dan anders bedenken dan wat grof en aards is?’³⁴

Dat aardse behoort naar zijn mening tot een lagere orde. Daarom kan hij in een adem de chiliasten veroordelen die ‘tot dezelfde dwaling vervallen zijn.’³⁵

Tegenover het aardse stelt hij het hogere, het geestelijke, waardoor God voornemens was ‘hun zielen hoger op te heffen.’³⁶ Ook wij moeten ons van de verwachting van een aards rijk afwenden, ja, zo zegt hij, ‘laten wij leren onze zielen te richten op de prediking van het Evangelie, hetwelk voor Christus’ Koninkrijk een plaats in onze harten bereidt.’³⁷

Calvijn verklaart vers 6 dus vanuit vers 8 en geeft tegelijk als zijn mening te kennen dat het in de prediking van het evangelie niet om het rijk van God op aarde gaat.

Nu staat Calvijn in de traditie van de kerk met zijn mening niet alleen.

De mening van Hillel dat de hermeneutische regel ‘*Psat*’, dus die van de letterlijke verklaring, nooit opgeheven wordt als men daarnaast ook een geestelijke verklaring toepast, is binnen de kerk reeds snel onder druk komen te staan. S. Janse laat zien dat in de christelijke kerk de Antiocheense school, die de letterlijke verklaring voorstond, het grootste deel van zijn terrein heeft moeten prijsgeven aan de Alexandrijnse school, die de geestelijke betekenis van de bijbel benadrukte. Origenes won het derhalve van Irenaeus. Vervolgens heeft het evolutionistisch denken uit de 18de eeuw met z’n hogere waardering voor het geestelijke boven het materiele via W. Bousset en P. Volz tot laat in de twintigste eeuw grote invloed gehad op de exegese van het Nieuwe Testament.³⁸ Zo kan men lezen dat het bij de vraag van de apostelen gaat om ‘de verduisterde uiting van vleeselijke en onbezielde geesten’³⁹ en komt men de zinsnede tegen ‘De hardheid van de discipelen is hier even duidelijk als in het evangelie volgens Marcus; zij verwachtten een stoffelijk koninkrijk, want de Geest was nog niet op hen uitgestort om hun een meer verlicht concept van dat rijk te geven.’⁴⁰

S. Janse toont tevens aan dat het chiliasme in de kerk de strijd verloren heeft. Hij zegt ervan: ‘Het werd naar de rand van de kerk gedrukt, zonder geheel te verdwijnen.’⁴¹ Twee veelzeggende argumenten spelen bij deze afwijzing een hoofdrol. De eerste verwoordt een anti-Joods sentiment: ‘het chiliasme is een Joodse fantasie’. Het tweede benadrukt de hogere orde van het geestelijke boven het materiele: ‘het is vleeselijk, aards gericht.’⁴²

Te particularistisch

Ze dwalen omdat ze het koninkrijk van Christus beperken tot het vleeselijk Israël, hoewel het tot het uiterste der aarde verbreid moet worden. In dit argument wordt het universalisme tegen het particularisme uitgespeeld. Anders gezegd: de opdracht in vers 8 wordt als een correctie op de vraag in vers 6 beschouwd.

Bij veel exegeten speelt dit argument een grote rol. De een gebruikt het om er de bekrompen denkwijze van de Joodse apostelen mee aan te geven. Zo zegt G. Stählin dat de apostelen met hun vraag (Hand. 1:6) op het onderwijs van Jezus (Hand. 1:3) aansluiten: ‘Blijkbaar schijnt hun vraag nog uit die Joodse particularistische Messiasverwachting op te komen, die met het

³⁴ Calvijn, *de Handelingen der apostelen*, vers 6 in de vertaling van A.J. Heschel, a.w., 170-171.

³⁵ Calvijn, a.w.

³⁶ Calvijn, a.w.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Janse, a.w., 216-218.

³⁹ G.T. Stokes, *The Acts of the Apostles*, New York 1903, 29.

⁴⁰ G.S.C. Williams, *A Commentary on the Acts of the Apostles*, London 1964, 56.

⁴¹ Janse, a.w., 384.

⁴² a.w., 382.

herstel van het davidische rijk rekende.’ Dat lijkt hem echter een te bekrompen opvatting. Jezus geeft de apostelen een ruimere blik: ‘Hij voert hen uit de engte van hun nationaal/religieuze denken in de ruimte van de wereld. “Israël” (v.6) - ja, maar slechts als eerste etappe voor de tocht van het evangelie door de wereld’. Jeruzalem mag dan het uitgangspunt zijn, Rome is het doel: ‘De wereld gaat de plaats van de hoofdstad van Israël innemen.’⁴³

Ook E. Haenchen vraagt, zonder zich af te vragen of het erbij komen van de volkeren eventueel tot de beloften aan Israël zou kunnen behoren, ‘Is het rijk tot Israël beperkt?’, om dan bij vers 8 te antwoorden: ‘de hier opgedragen wereldzending veronderstelt, dat het heil niet tot Israël beperkt is’. Tegelijk laat hij de belofte aan Israël overgaan op de kerk: ‘De geschiedenis van de kerk is heilsgeschiedenis.’⁴⁴

In dat spoor verder gaand meent J. Roloff dat de vraag gecorrigeerd wordt, echter niet slechts op de tijdsaanduiding maar ook met betrekking tot wat we onder Israël moeten verstaan: ‘Er zal een ander Israël zonder haar centrum in Jeruzalem ontstaan.’⁴⁵ Maddox denkt te weten: ‘Jezus zegt indirect, dat het rijk voor Israël niet zal komen.’⁴⁶ En C.K. Barrett voegt daar nog eens aan toe: ‘Lukas gebruikt de vraag om het niet-nationalistische karakter van de christelijke beweging te onderstrepen.’⁴⁷

Een ander gebruikt het argument om er het begrip Israël mee om te duiden.

Zo spreekt O. Bauernfeind en met hem vele anderen uit: ‘Het gaat niet om Israël, maar om het “Israël Gods”, Gal. 6:16, de kerk.’⁴⁸

Weer een ander gebruikt het om er de heilsgeschiedenis mee te periodiseren.

Het is vooral Hans Conzelmann die meent dat Lukas in het kader van de heilsgeschiedenis de tijd in periodes indeelt. De tijd van Israël wordt gevolgd door de tijd van Jezus, waarna de tijd van de kerk aanbreekt. Bij deze periodisering betreft hij tevens de vraag naar het uitblijven van de wederkomst. Hij is van mening dat de gave van Heilige Geest de verwachting van de Parousie vervangt.⁴⁹ Dat heeft tot gevolg dat Israël uit het zicht verdwijnt: ‘Niet het rijk, maar de tijd van de kerk komt’.⁵⁰ Na de tijd van Israël is nu de tijd van de kerk aangebroken.

Samenvattend kan gezegd worden, dat alle genoemde exegeten aangeven dat het bij het rijk van God in ieder geval niet (alleen) om het koningschap voor Israël kan gaan. Doorgaans spelen daarbij wetenschappelijk theologische of filosofische motieven een rol. Op de achtergrond zal stellig ook telkens weer meegespeeld hebben hoe ‘in kerkelijke kring vóór de Tweede Wereldoorlog veelal over Joden werd gedacht: een verworpen volk, zolang het Jezus als Messias blijft afwijzen, gedoemd over de aarde te blijven ronddolen en geen rol meer spelend in het heilsplan van God voor de wereld’.⁵¹

De reeds voor die tijd ingezette herbezinning op deze christelijke wijze van denken heeft zich na 1948 voortgezet. De ‘zionistische vraag’ van de volgelingen van Jezus wordt sindsdien meer serieus genomen en wordt door veel exegeten vandaag de dag in positieve zin uitgewerkt. Er is weer oog voor het koningschap voor Israël.

Daarbij wordt aangesloten bij het Joodse gedachtepatroon over het herstel van het koningschap voor Israël.

⁴³ G. Stählin, *Das Neue Testament Deutsch, De Apostelgeschichte*, Göttingen 1970, 16-18.

⁴⁴ E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1968, 111-112.

⁴⁵ J. Roloff, *Die Apostelgeschichte*, NTD 5, Göttingen 1988, 23.

⁴⁶ R. Maddox, *the Purpose of Luke-Acts*, FRLANT 126, Göttingen 1982, 106.

⁴⁷ C.K. Barrett, *The Acts of the Apostles I*, ICC, Edinburgh 1994, 76.

⁴⁸ O. Bauernfeind, *Die Apostelgeschichte*, ThHK 5, Leipzig 1939, 21.

⁴⁹ H. Conzelmann, *The Theology of St. Luke*, p. 4; *Die Mitte der Zeit*, 100.

⁵⁰ E. Grässer, *Die Parusieerwartung in der Apostelgeschichte*, in: Kremer, *Actes*, 99-127.

⁵¹ Rapport: *Israël, volk, land en staat*, 7.

De vraag van de apostelen naar het herstel van het koninkrijk voor Israël is ons inziens een terecht gestelde vraag. Als we dit stellen pleiten we er voor om de Joodse wijze van lezen weer ter hand te nemen. We benadrukken dan tevens de letterlijke leeswijze van de Antiocheense school binnen de kerk zonder de Alexandrijnse af te wijze.

Tegelijk vragen we ook aandacht voor een gematigd chiliastische interpretatie. We wijzen bij het chiliasme het speculatieve af⁵², maar benadrukken tegelijk enkele wezenlijke aspecten bij de vraag hoe we het herstel van het koningschap voor Israël moeten zien. S. Janse noemt twee motieven die door de chiliasten altijd naar voren geschoven zijn waardoor een te snelle vergeestelijking van Gods beloften aan Israël kan worden voorkomen. Het zijn ‘de onverlostheid van deze wereld en het concreet aards en historisch karakter van het beloofde messiaanse rijk’. Hij voegt er aan toe: ‘Wezenlijk voor de chiliasten is dat God het heil geeft, juist op die plaats waar de gelovigen ook geleden hebben.’⁵³

Het gaat ons inziens hierbij om niets minder dan om een antwoord op de vraag of God ‘laat varen de werken van zijn handen’ (Ps. 138:8), anders gezegd, of God de geschiedenis met zijn volk Israël en de volkeren tot voltooiing zal brengen.

We nemen dus de vraag van de apostelen serieus en kunnen daarom ook niet volledig meegaan met de opvatting van Hans Conzelmann, dat na de tijd van Israël en Jezus nu de tijd van de kerk is aangebroken. Met de komst van de kerk werd de tijd van Israël niet afgelost als zou Gods weg met Israël geëindigd zijn. Terecht zegt Karl Löning: ‘Het evangelie van Lukas schildert niet de tijd van Jezus en Handelingen niet de tijd van de kerk, en dat zeker niet als epochen, die de tijd van Israël aflossen.’ Het gaat Lukas om ‘de vastgestelde termijnen van het handelen van God tot herstel van het koningschap voor Israël in de eindtijd...’ Met Löning moet gezegd worden ‘Deze toekomst is naar het inzicht van Lukas zeker ook tijd van Israël’.⁵⁴

Het thema van het koningschap voor Israël vormt de inzet van het boek Handelingen en komt daar ter sprake in relatie tot de opstanding (Hand. 1:6). Nu valt het op dat de vraag tevens de afsluiting vormt van het evangelie van Lukas in het gesprek van Jezus met de Emmaüsgangers. Daar wordt de vraag ‘Wij echter leefden in de hoop, dat Hij het was, die Israël verlossen zou’ (Luk. 24:21) in verband gebracht met de dood van Jezus. De hoop op het herstel van het koningschap voor Israël vormt dus een accolade tussen beide geschriften.

Lukas 24 is op die manier de opmaat voor Handelingen 1.

De apostelen hebben het herstel van het koningschap blijkbaar onlosmakelijk verbonden met de persoon van Jezus. Zijn dood betekende duidelijk voor hen dat de hoop op herstel van het koningschap vervlogen was.

Tegen deze achtergrond is het vanzelfsprekend dat na de opwekking van Jezus dit thema van meet af aan opnieuw op de voorgrond komt te staan. Gesteld kan worden dat het in de geschriften van Lukas een van de kernpunten van de verkondiging is. Om het met F.W. Marquardt te zeggen: ‘De dood en de opstanding hebben iets te maken met het herstel van het Koninkrijk voor Israël, en moet dus voor allen van betekenis zijn, die uit de dood en opwekking van Jezus van Nazareth hoop putten.’⁵⁵ Marquardt onderstreept het gewicht van de vraag nog door te stellen dat de vraag naar het herstel van het koningschap voor Israël juist

⁵² vgl. Luk. 17:21; Hand. 1:8.

⁵³ Janse, *a.w.*, 381.

⁵⁴ K. Löning, *Das Geschichtswerk des Lukas*, Band I: *Israels Hoffnung und Gottes Geheimnisse*, Stuttgart 1997, 47,48.

⁵⁵ Marquardt, *a.w.*, 307.

door God Zelf wakker wordt geroepen door middel van dood en opwekking van Jezus, dus door Jezus.⁵⁶

De zendingsopdracht en het herstel van het koningschap

De apostelen stellen de vraag niet slechts tegen de achtergrond van de opstanding als de hoop van Israël, maar tevens in relatie tot de belofte van de gave van de Geest.

J. van Andel zegt terecht, met een verwijzing naar Joël 2-3, dat de gave van de Geest en de wederoprichting van het rijk in de profetie met elkaar verbonden worden. Hij waardeert de vraag in Handelingen 1:6 als een oprecht verlangen. ‘Welke godvruchtige Israëliet zag niet uit naar de wederoprichting van Davids vervallene hut, Amos 9:11, en naar de overdracht der heerschappij over de wereld aan Gods heiligen? Daniël 7:27.’⁵⁷

Ook C.H. Lindijer wijst op het verband tussen de verwachting van het komende rijk en de beloofde gave van de Geest. Aan de hand van het in Handelingen 1:6 gebruikte woord *apokathistemi* werkt hij de concrete gestalte van het rijk nader uit. Hij schrijft: ‘Het woord voor herstellen, *apokathistemi*, wordt in de LXX gebruikt voor het terugbrengen van de Joden naar hun land (Jer. 16:15; Hos. 11:11) en voor het werk van de wederkerende Elia (Mal. 4:6; 3:23; vgl. Marc. 9:12 en Matth. 17:11). Hier wordt ermee aangeduid het herstellende werk waardoor Gods rijk op aarde komt. Israël zal in de eerste plaats deel krijgen aan dit rijk.’⁵⁸ We kunnen dus zeggen dat de in Lukas 1:33 door Gabriël uitgesproken belofte ‘en Hij zal als koning over het huis van Jakob heersen tot in eeuwigheid, en zijn koningschap zal geen einde nemen’, volgens Lukas van kracht blijft.

Bij J. Calvijn kwam naar voren dat het bij het herstel van het rijk van God in de vraag van de discipelen alleen maar om het herstel van een aards rijk zou gaan. Hij miste het geestelijke aspect. Op deze wijze schept Calvijn een tegenstelling tussen het stoffelijke en het geestelijke. Dit is echter een valse tegenstelling. Het is opmerkelijk dat het woord ‘herstellen’ bij de profeet Maleachi in verband gebracht wordt met Elia, de voorloper van de Messias. Nu zal Maleachi bij de komst van de Messias stellig gedacht hebben aan een door hem te herstellen aards rijk. Maleachi verbindt daar echter tegelijk het geestelijke aspect aan. Het ‘herstellen’ wordt hier namelijk in verband gebracht met de geestelijke taak van Elia. We lezen: ‘Hij zal het hart van de vaders terugvoeren tot de kinderen en het hart der kinderen terugvoeren tot hun vaders...’ (Mal. 4:6). Het verdient aandacht dat juist in deze tekst tevens een verband gelegd wordt met het land. Het herstel van het aardse rijk heeft blijkbaar alles te maken met de wijze waarop in het land geleefd wordt. Maleachi voegt dan ook toe: ‘... opdat Ik niet kome en het land sla met de ban’ (Mal. 4:6). Terecht zeggen Le Cornu en Shulam dan ook: ‘Jezus zelf identificeert Johannes de Doper blijkbaar met Elia als de voorloper van de Messiaanse eeuw – in overeenstemming met het Joodse denken uit die tijd.’⁵⁹

Ook de in Handelingen 1:8 uitgesproken missionaire opdracht om het evangelie ‘tot het uiterste der aarde’ uit te dragen, is niet in strijd met het thema van Handelingen 1:6.⁶⁰ Zeker, Haenchen en Stählin zien daarin een correctie ten aanzien van de vraag naar het herstel van het rijk voor Israël. Terecht zegt Lindijer daarvan: ‘Toch zal dit niet zo bedoeld zijn; de komst van het rijk voor Israël sloot het tot heil komen van de volken niet uit.’⁶¹

⁵⁶ A.w., 306; Ook nu weer noemt Marquardt het de ‘zionistische’ vraag en geeft hij hem een moderne politieke lading mee die stellig niet op die manier eigen is geweest aan de apostelen in hun tijd.

⁵⁷ J. van Andel, *De Handelingen der Apostelen*, 1909, 12.

⁵⁸ C.H. Lindijer, *Handelingen van de Apostelen*, I, Nijkerk 1975, 30; Zo ook G. Schneider, *Die Apostelgeschichte*, 1. Teil, Freiburg 1980, 201, 142-143.

⁵⁹ Le Cornu en Shulam, a.w., 15.

⁶⁰ In Jesaja 43 wordt Israël opgeroepen om getuige onder de volken te zijn.

⁶¹ Lindijer, a.w., 33.

Jacob Jervell gaat op het missionaire karakter nader in met de woorden: ‘Het missionaire werk is, in overeenstemming met de Schriften, opgevat als het weer opbouwen van “de vervallen hut van David”, Israël, met de bedoeling dat de heidenen de Here zullen zoeken (15:16-18).’⁶² Het is zijns inziens de taak van de Messias, Hem door God opgedragen, om de vervallen hut van David te herstellen. ‘De Schriften zeggen dat God eerst Israël zal herbouwen en oprichten, en dan, als een gevolg van deze gebeurtenis, zullen de heidenen de Here zoeken.’⁶³

Vers 8 staat dus niet tegenover vers 6, maar is er een nadere uitwerking van. De zendingsopdracht in vers 8 betekent dan ook niet dat het heil zich verplaatst heeft van Israël naar de volken en dat het hoofdstuk Israël daarmee afgesloten zou zijn. Integendeel: ‘De bekering van de heidenen is de vervulling van de beloften die aan Israël gegeven zijn. Dat betekent niet dat de aan Israël gegeven beloften op de heidenen zijn overgegaan, waardoor Israël afgedaan zou hebben, maar dat de heidenen deel hebben gekregen aan wat aan Israël is toebedeeld.’⁶⁴

Daaraan kan nog een ander aspect, dat meestal wordt vergeten, worden toegevoegd. Doorgaans wordt als het gaat om de opdracht getuige te zijn tot aan de einden der aarde, alleen maar gedacht aan het uitdragen van het evangelie naar de volkeren. De volkeren moeten worden toegebracht. Dat is echter heel eenzijdig gedacht. Vanuit het Oude Testament klinkt ons herhaaldelijk de belofte toe dat de verstrooiden van Israël onder de volkeren zullen worden ingezameld en teruggebracht naar het land.⁶⁵

Blijkbaar gaat het er in vers 8 om dat in de eerste plaats de verstrooiden van Israël zullen worden ingezameld⁶⁶ en vervolgens de volkeren er voor worden ingewonnen om op te gaan naar Jeruzalem⁶⁷.

Om met Le Cornu en Shulam te spreken: ‘De inzameling van de verkorenen vindt zijn oorsprong in de belofte van God om het volk van Israël, dat Hij als verworpenen heeft verstrooid, terug te brengen naar hun land. De intentie van Jezus hier heeft de bedoeling om zijn discipelen de kracht te geven om *alle volken* in Gods Koninkrijk te brengen...’⁶⁸

Op deze wijze bevestigen vele hedendaagse christelijke exegeten de relatie die in Joodse kringen gelegd wordt tussen het particularisme en het universalisme.

Deze lijn wordt door Lukas opgepakt en in de relatie tot de persoon en het werk van Christus nader uitgewerkt.

PREKEN OVER HANDELINGEN 1:6

Wanneer we preken over Handelingen 1:6 mogen en kunnen we aan de *sensus Israeliticus* niet voorbijgaan. De vraag van de volgelingen aan de opgestane Heiland komt namelijk voort uit het onderwijs dat Jezus hen gaf tijdens de veertig dagen waarin Hij hen verscheen voordat Hij in de hemel werd opgenomen (Hand. 1:3). Het is onderwijs van Jezus, die door Lukas met de woorden van Simeon wordt beschreven als ‘heerlijkheid voor uw volk Israël’ (Luk. 2:32), terwijl de volgelingen zelf tot het volk Israël behoorden.

De thematiek die door Jezus behandeld wordt, versterkt dit Joodse karakter van de tekst nog en moet in de verkondiging nader uitgewerkt worden. Het gaat om onderwijs over het ‘Koninkrijk Gods’. Dit thema is bepalend voor heel boek Handelingen. Lukas zet er in

⁶² J. Jervell, *The Theology of the Acts of the Apostles*, Cambridge 1996, 22-23.

⁶³ *a.w.*, 40.

⁶⁴ *a.w.*, 40.

⁶⁵ Zie Deut. 30:4; Zach. 2:6vv.

⁶⁶ vgl. ook Hand. 2:39.

⁶⁷ Zie Zach. 2:10-13; 14:16.

⁶⁸ H. L. Cornu en J. Shulam, *a.w.*, 18.

hoofdstuk 1 in Jeruzalem mee in en sluit er zijn boek in hoofdstuk 28 mee af. We kunnen dus rustig zeggen dat heel het boek Handeling ingeklemd staat tussen de twee accolades van het Koninkrijk Gods. Nu is het Koningschap van God juist voor Israël een bekende zaak. Hij heeft zijn Koningschap alleen aan Israël bekend gemaakt en daarom kan en mag dit volk de HERE dienen. Het bezit immers het woord van het Koninkrijk.⁶⁹ Het is daarom niet vreemd dat het volk Israël tot op de dag van vandaag om de komst van het Koninkrijk bidt. De Joodse gemeente die Jezus als Messias erkent zal zich daarbij aansluiten. Het belang van de prediking van het Koninkrijk kan met recht afgelezen worden aan het feit dat dit thema als een rode draad door de geschriften van Lukas heenloopt, zoals we gezien hebben.

Tegelijk klinkt in de thematiek van het koningschap naast het particularistische het universele aspect van het heil mee. Ook de volkeren zullen de HERE als Koning mogen leren erkennen en dienen. Dit universele aspect van het heil ontbreekt niet in de vraag van de volgelingen, zoals in navolging van Calvijn dikwijls wordt aangenomen, maar klinkt er voluit in mee.

De vraag naar het herstel van het ‘koningschap’ in vers 6 is dus een terechte vraag, terwijl het daarbij nergens anders over mag en kan gaan dan over het ‘herstel van het koningschap voor Israël’. In dat heil voor Israël mogen de volkeren gaan delen, zodat Israël en de volken samen naar Jeruzalem mogen optrekken.

Als we dit in de verkondiging nader uitwerken dan mag geweest worden op het gelijk van Calvijn als hij zegt dat het Koninkrijk een geestelijk karakter draagt. De kinderen van het koninkrijk dienen de HERE in geloof en uit liefde, dus met hun hart. We mogen dit echter niet uitspelen tegen het aardse karakter van het Koninkrijk noch het aardse karakter ervan als van een lagere orde beschouwen, zoals Calvijn doet. Zoals de HERE in Christus aan het Koninkrijk op aarde gestalte gaf en geeft, zo zal Hij het Koninkrijk ook op aarde doen komen.

De HERE zal niet laten varen het werk van zijn handen. Hij scheidt geschiedenis.

Als Jezus de vraag van zijn volgelingen corrigeert, geeft Hij tegelijk een paar praktische aanwijzingen die in de prediking over deze tekst moeten meeklinken.

In de eerste plaats wijst Hij erop dat we over de tijd van de komst van het Koninkrijk niet mogen speculeren. Dat is een zaak van de Vader. Het leidt ook tot niets, want het veroorzaakt alleen maar verwarring en loopt uit op teleurstelling.

Maar het ergste is dat we dan niet toekomen aan onze taak op aarde. Dat is het tweede waar Jezus op wijst. Jezus sluit voor de beschrijving van deze taak direct aan op wat daarover binnen het Joodse volk leefde: men moet de Thora doen, anders gezegd: men moet wandelen als kinderen van het Koninkrijk.

Daarom wijst Hij er in vers 4 en 5 op dat gewacht moet worden ‘op de belofte van de Vader’, de gave van de heilige Geest. Door de heilige Geest zullen zijn volgelingen worden toegerust tot hun taak.

In de derde plaats beschrijft Jezus in vers 8 de opdracht aan zijn volgelingen. Zij mogen zijn ‘getuigen zijn’. Het evangelie van het Koninkrijk zal vanuit Jeruzalem over de gehele aarde uitgaan. Dat kan niet betekenen dat het koningschap nu van Israël afgenomen zal worden en aan de volken geschonken zal worden. De weg van Jeruzalem naar Rome betekent geen vervanging. Op die wijze mag het ook bij ons niet doorklinken in de prediking.

Het betekent wel, om een vierde aspect te noemen, dat er een inzameling zal plaatsvinden. Een inzameling van de verstrooiden van het volk Israël. Zij mogen de Messias, in wie het Koninkrijk gekomen is en komt, gaan dienen.

Daarnaast mogen ook de volkeren gaan delen in het heil dat voortkomt uit het herstel van het koningschap voor Israël.

⁶⁹ Ps. 147 : 20. Zie voor het koningschap van de HERE o.a. Ps. 93-99 en 145.

Gespreksvragen, overgenomen van de website van het Centrum voor Israëlstudies

1.
 - a. Wat betekent de uitdrukking ‘Koninkrijk Gods’ (Hand. 1:3)?
 - b. Mattheüs gebruikt de term ‘Koninkrijk der hemelen’ (Matth. 3:2). Waarom dit verschil in terminologie?
 - c. Waarom zouden de apostelen de uitdrukking toespitsen op ‘koningschap voor Israël’ (Hand. 1:6)?
2. Is het ‘Koninkrijk Gods’ al aangebroken of moet het nog komen?
3. Hoe wordt binnen de synagoge gedacht over het herstel van het koningschap voor Israël?
4. Blijft het ‘Koninkrijk Gods’ volgens de Joodse visie beperkt tot Israël?
5. Hoe wordt in de Joodse gebeden invulling gegeven aan het herstel van het koningschap?
6.
 - a. Hoe keek de Reformator Calvijn aan tegen de vraag van de apostelen in Handelingen 1:6?
 - b. Wat waren zijn hoofdbezwaren tegen de vraag en op welke manier corrigeert Jezus zijns inziens de vraag?
 - c. Zit er ook een waarheidselement in zijn benadering? Zo ja, welke?
 - d. In navolging van Calvijn wezen veel bijbelverklaarders de vraag van de apostelen af. Wat betekende dit voor hun kijk op Israël?
7. Wat heeft de zendingsopdracht uit vers 8 te maken met het herstel van het koningschap voor Israël?
8. Op welk wijze is het aardse aspect van de komst van het Koninkrijk te combineren met het geestelijke?